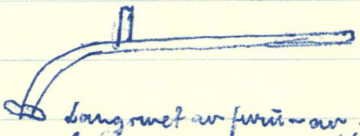

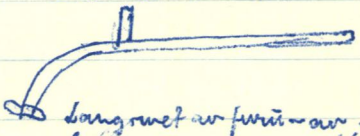

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 12. Fylke: Troms
 Tilleggsspørsmål nr. Herad: Nordreisa
 Emne: Manual eng kulbur Bygdelag:
 Oppskr. av: Yngvar Elling Land Gard:
 (adresse): Terrasseveien 4 Bruyn G.nr. Br.nr.
 A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle. Egen
 B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

SVAR

1. Ordet "eng" er nytt i Nordreisa. Eng kaldes her "volg" og betegner den mark som ble gjødslet enten den var pløiet eller ikke. Utslätten kaldes man "skogslätte" og sers dårlige slätten "skrapslätte". Ordet "atlegje" har vært brukt om åker som er grodd igjen eller i nyere tid isørdå grasfri. Man brukte ordet "kjukkesras". I Nordreisa lyder det kj vanlig som kj, kjerkt og kjyv om tyk og tyv. I Nordreisa har man bare brukt og av finske typer. De var krosket fra nedre hantak så man holdt i endestykket med v. hånd. Lundslyt -slätt var den sått ett treer - hantak på. Dette orv var av lignet, tillers var den ikke uten spesiell beregning på høyet hvad fruktet angikk. Man av gjødslet eng (fræret volg) fikk man fræthøy. Det var overveiende Poa alpigena med endel Festuca rubra og div. andre planter som innslag.
2. Den våren reinvakte (reinvakte) man skogslätten. Krist og løv ble lagt i "ruskdunger" som var i lignis ble brent. Overfløidige treer og kratt ble ryddet og brent. Slik rydding kunde også finde sted om høsten. Det som passet til hejematerialer ble skaks sortert fra. Men

renrakingen foregikk om våren straks qron
 beqvaste å løfte lauvet. Det var da litters å
 ta. Vanligvis brukte man ~~slagg~~ rusket + alltid
 i de slatter som flommen gikk over, men også
 andre steder. Noen var umiddelbart oppmerksomme
 me på gjødselverdien og lot rusket råkne. Rusket
 ble da samlet i samme druge i en årrelke og
 når det var råknet sprøtte man mulden
 utover den omliggende mark. Steinslatter
 er der lite av i Nordreisa og fantes stein tok
 man kan opp. Kan nevne at mange gårder
 bruker slåmaskine i stor utshkking i
 skogslattene.

3. Nå pløys mosegrodd eng. Tidligere depte
 massa husmosen med gjødsling; men for
 å tyne bjørnemosen måtte man trøge
 engen (lfr. underfor under⁶⁰⁰vik). Krasp er først
 brukt i busk etter 1910.

4. Hvor der var store vassig grøftet man grunde
 grøfter. Jeg har sett grøfter lat ca 1870. Vanning
 har ikke vært brukt.

5. Utslatter ble aldri gjøddet. Men på villen lysste
 man vintergjødelen fra gammelt av, men
 brukte all gjødsel som ble igjen etter at potetene
 og en mulig liten ækerflekk hadde fått sitt.
 Til potene brukte man først og fremst heste-
 møkken såpant den ikke var brukt opp som
 for. Sæmmøkken blandet man inn i kuniøkken
 allerede om vinteren. Hvor man hadde sauen
 i "saugearden" i fjøsete (fjøs er hankjømsord i N.)
 lot man gjødelen ligge hele vinteren. Den ble
 håndkammet og måtte derfor hugges sund med
 grev. Man brøt den også ut i flak som ble
 lagt i hangen sommeren over. Da var den
 gjert så den var løs og lett å spre utover.

4689

18690

Man regnet 10-12 lass p. mål (kjørrelas) for
god gjødsling.

6. Gjødselen kaldtes frau og man frauet.

Sløjet fra gjødslet mark kaldtes "frauhøy" (Kfr. 3)

7. De fleste gårde ligge på flatmark så man
regnet ikke med sig. Allers regnet man ikke
med det i gården som lå i bakken.

8. Vintergjødselen ble spredt om våren, Sommer-
gjødselen ble vanligvis spredt om høsten og
ble frostsprengt vinteren over. All gjødsel
ble "sløjet" om våren med risslag. Det

var 3-4 mughjør som ble bundet sammen,
og bundet i skjøtene i skjøtene.

Oppa dem la man en platt som (på risene)

man enten stod på eller la sten på så
risene ble presset godt mot bakken. Gjøde-
len ble firknust av risene. Sløjingen måtte
fortas for gjødselen ble hard og ble for hard.

Vanligvis fulgte et kvinnemenneske efter
sløjen med riv. Den rakte klumper som

ikke var gått i stykker inn på ueløjet mark.

Risslag bruktes ennå. Jeg husker ^{at} på enkelte
gårde hadde man kjettingslag. Det var en

skipskjetting som i '60-70-er lange løkker ble

festet til et tværbånd ^{oppå 1/2 en lunge} som i begge ender var
hengt efter skjeteve (skjeteve - ^{en} - ^{skjeteve} ~~ern~~ ^{skjeteve})

Disse sløjer gjorde godt arbeid. I tiden kom
mosehau også i bruk. De rev opp moser
samtidig som man sløjet (Kfr. 12.)

9. Stoddyrene ble vanligvis sluppet både på
hjemmemarken og i ~~stet~~ senere i utslåttene.

Det var ikke for å gjødsle, men på grund av
formangel. Det var også vanlig om høsten å

la dyra bite på innumarken, men man var
klar over at det ikke var heldig og sero gode
eiegstykter ble gjerdet inn mitt i gården

seg for å holde dyrene ute. Ellers var det ikke noen forskjell på stykkene for vår og høstbeiting.

10. Det store omskifte i jordbruket i Nordreiss foregikk omkring 1910 (kfr. senere)

Nå går man så meget som midlertidig fra seg i beiting. Det er en utvikling som er skjedd gradvis fra år til år.

11. Skots marken forklart litt gikk man utpå og knuste "kurukene" med rive. Var de blitt for tære ble de lagt sammen og kjørt bort med andet mask.

12. Sommerfjøs har vært brukt på enkelte gårder i hvert fald 150 år for man ~~viste~~^{vet} hvem som hadde oppført dem. Sommerfjøsene stod vanligvis i gjerdet mot utmarken så man bare slapp dyra rett ut i denne ("fæganger"). Gjødelen ble brukt på den varmeste innumark. Gjødelen der ble vanligvis spredd om høsten. Hvis den da fikk ligge en tid under regn kunde man sløse den om høsten. Ellers ble dette gjort om våren. enkelte gårder lot gjøden og fjøden ligge over til høsten og sløset den da.

13. Hadde man ikke sommerfjøs var det vanlig enten å ha dyra i "brøe" om vinteren, eller de gikk løse om vinteren (i yngre tid efter at udyra ble borte)

tei brøe, - a, - an. i ktrøe, sauhrøe

14. Man hadde to former, grind og hrøe. Grinden var flyttbar og sammensatt av vanlige grunder av bord eller ror. Tudestolpene var vanligvis så lange at de ble satt ned i jorden og overtil ble grundene bundet sammen. Gjødelen varierte efter hvor mange dyr man hadde. Helt til de sidste år har man brukt

Sauegrinder på ukultegårder. Grindene ble flyttet når marken ble svart på grunn av gjødsel og tråkk. For brukte man å ha både sau og kvi i samme grind for da fikk man gjødslet jorden best. Bare sauegjødsel ga ikke så god høyavling etterpå. Jeg kan såvitt huske kvi i grind, men sau er holdt til de siste år i grind. (opp i godt)

Trøen var et primitivt tøyende som ble gjort satt helst mot tidligere dyrket mark omkring et litt større stykke - ofte opp til 2-3 mål, efter hvor mange dyr man hadde. Her brøt dyrene sig over mellom hele som nærer iopjennem. Det var ofte skogmark som man hadde smårugget og latt stubbene stå igjen i. I sommerens løp sparket dyrene opp jorden og gjødslet denne. Neste år ble trøen innlemmet i innumarken og skalk som eng. Slike høgaug har fundet sted på noen gårder så sent som til ca 1930, det rokste godt i gamle trøer og opprindelig er vel den eldste eng i Nordreisa dyrket på denne måte. - Når stubbene råtnet rev man dem bort og trøer ble jevnet. Når engene hadde nådd en viss størrelse så man ikke vant å gjødsle alt skikkelig ble den høgaug igjen.

For å hjelpe dyra mot myggplagen og (myg) "avåte" brukte man å gjøre opp varme i ruskhanger som ga mye røk.

I store tid (inntil arkundebeslippet og litt over dette) da man ikke dyrket så meget poteter som nu, pleiet man å hugge opp en del av marken neste vår (med grev) og så nape. Da neper var "tyvmet" hadde man ofte trøen inne i skogen

opptil 2 km fra gården. Her fant de ikke
nattefremmede nepelandet så lett. Jeg
kjenner et skedsmann ved Tørfoss som
viser tilbake på dette. Det er en liten
slåtte som nu grov igjen. Den heter
"Nauviksenmaansaava" (finsk) =
"Nepelandstaket".

På en gård i bygden bukte leppene før
å passere nede i dalen og hadde standplass
her vår og høst. Her nyttet oppsiddene
reinen til å dyrke jorden ved at leppene
hadde reinen i hove. Gården heter nu
Kverneto (g. no. to br. u. l). dens ~~leppesket~~ ^{finske}
navn er Porog^{ic}ar^{ic}thi = Reinbrøa.

Gjødelen i hove ble knust med
rive om våren.

15. Eldre tid lå grindene nær gårdene så
man hørte om ulykkelige hove. Bjørnen var
vanlig i dalen til etter 1905. Jeg husker fra
min tidligste barndom (født 1901) om at
bjørn var sett både her og der. I Kildal måtte
de så sent som 1907 følge barna til skolen
de bodde da på gården ved skolen i skoletiden.
Man hørte om fillurene som ble satt opp
ved grinden, men i høstmarken var det
helst bål man hadde som skremte ulykkelige.
Det var nok av metaldåsemer i skogen
og dette kjente man frem og satte fyr på,
to stikker oppå hverandre "latmaandse-
varme".

16. Tumbelte bjørner kunne være meget aggressive
og da tok man dyra i hus, det hjalp da
lite å ligge på vallet for en ferdig slagbjørn
var meget snar og drepte en ku på et
øyeblik. I 1903 var der i aug. en bjørn

som på en matt gjestet 6 grunder på en
steking av en mål. Den stektes 2 kjør
uten å få noe med sig.

17. Det var vanlig å ha gjeter i alde tid, en
kalvoksen gutt eller jente. De fikk med
sig en flaske melk og flatbrød eller koren
brødkiver. På bedre gårder ofte også en
bit fôrkyött.

18. Ilike hus er utjente.

19. Nr. 14. På flere gårder er der ennå
enkelte stykker som har hve i navnet
Trövolgen, Tröhaugen, Över tröa, Ner tröa
Tröbakken. Men her fins ikke tegn til
hve mere. Alle disse er nu plöjde engstykker.

20. Iserbuk har det vært lite av. Og setene
lå i såfald nede i dalen. Man hadde
inngjerdede engstykker på setene. På
Toummerets er der en gård hvis finske navn
er Pyörävä (Naveren) dens seter het
Kesäsita (Sommersete). Lerbukt heter
på finsk Keväsita (Vårsete) det har
opprindelig vært seter under Bätves.
I Nordkjostun (Phammjordeidet) er
der en gård som på finsk heter Kesäsita
(Sommersete) og Talvisita (Vintersete)
den første har vært seter under den
siste.

Stölslätt som syppa har ikke vært i
buk i Nordvisa, men man kunde ha
fjerntliggende skogslätter. Disse går
mere og mere av buk eller som jorden
oppdyrkes.

21. Det var vanlig å kaste asken utover som
gjødsel. Fiskeavfald, sild og tarr har vært
bukt. Kullen spredte man det utover

Tidlig om våren eller man laget kompost
 med jord som etterpå ble spredt utover. Traugrakk-
 se har også vært brukt. Den tok man
 med sig fra varme i kistfimmærk (Pöwer
 og Breivik) når man var ferdig med
 vårfisket. Den ble spredt utover.
 Torstehoder ble også brukt. Man
 slo med spitt et hull i jorden og stakk
 et hode ned i, ~~og~~ jevnet hullet til.
 Hodene ble satt med 20-30 cm mellom-
 rum. Jeg har sett et engstykke gjødslet
 på denne måte. Her var i flere år stor
 avling.

Felde tid var det vanlig ellers når en burreiser
 slo seg ned at man drag nøkken utover
 marken og sprekte den utover. Da man
 ofte ikke hadde hest drag man selv en lettere
 risslog og knuste nøkken. Der kunde bytte
 opp gamle stubber og flåhakke tuer, men jeg
 har sett slik eng som har vært temmelig riveu.
 Nøkken ble ofte dratt rett ut fra fjøset i små
 pulker 80 cm til 1 m lange. Like kan man endda
 se i bruk ute ved sjøen på tilbakeleggende bruk.

Jeg har i slutten av 20 og beg. av 30 årene sett en gammel
 husmann på Fjorkjosen bore gjødselen utover på
 løyemark (komposttrinn og blebar) med meget mose
 på lo år var løyen drept og rik grassvekst kom
 i stedet.

Frankhøyet ble gitt til hestene og kjøpne først om høsten og
 ut på vinteren når de kalbet. Til kalvene la man av
 det fineste høy. "Skoghøyet" ga man kjøpne den
 tid de var borte. Desuten til sau og gjøtt. Mjøse
 av skoghøyet ble kokt, og til hestene ble det beidte
 av det dyppet i kokende vann og stødd med
 mel. Man sa at kjøpne "var høre", "var borte"

melke er gått i krukner.

Lauvet tok man vare på på enkelte gårder,
men det bare var til hovar på andre. Her
hadde man gravet en grøft fra fjøset som
ledet det bort. De som brukte lauvet
spedde det ut med dobbelt mengde vann
og kastet det ertover med bøtter på
engene - vanligvis om høsten.

På grunn av den finske påvirkning kjennet
ikke for annet navn på lauvet enn
"virsta", selv i gamle norske etter.

Man "høye" i "høya" eller "slåtta"
høyann (a) er sjelden
"li slatte bort i skogen"

4689

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Yngvar Mejlund

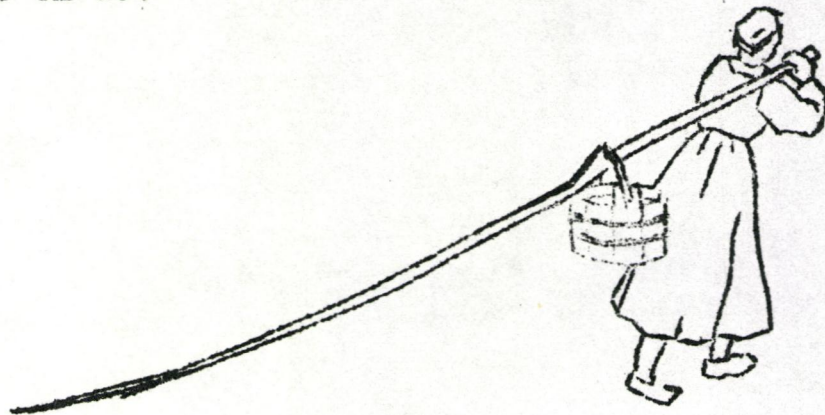
Thomas
dordreina

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING
ADR. NORSK FOLKEMUSEUM
BYGDGY

Ver gild og skriv svaret med blyant på same ark.

Tilleggsspørsmål til nr. 5 Vannbæring.

I Tinn i Telemark har ein for eit par mannsaldrar sidan bore vatn på ei lang stong. Ein bar den eine enden over aksla, den andre enden drog ein etter seg på marka. Taret hekk på stonga bak ryggen at den som bar (drog). Ein liten mothake på stonga gjorde at handtaket på bøtta ikkje gleid. Stonga var såpass mjuk at vatnet ikkje skvampa over. Utanom denne opplysninga kjenner ein no denne metoden berre frå Värmland i Sverige. Det kan henda at det tidlegare har vore meir vanleg å bera vatn på denne måten. Hugsar nokon i Dykkar bygd noko om det ?

Tilleggsspørsmål til nr. 12.

Finst det noko opplysning om at ein brukar eller har bruka fiskebein og fiskehovud til brensel ?

Har ein bruka kumøkk til brensel ?

Oversat. er alt ukjent fra Nordveisa

4640

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING